

سوودەكانى پووبەرى سەوزايى

بوونى باخچە و شوپىنى سەوزايى لە ژىنگەى مرؤفدا كۆمەلئىك سوودى ھەيە لەوانە سوودى راستەوخۆ كە برىتىن لە دروستكردى سىبەر و بەرگرى لە گەرما، داپۆشىنى پووبەرى زەوى و كۆنترۆلى پاماللىنى خاك و جىگىركردنى لىژايى، خاوكردنەوھى خىزايى با و بلاوبوونەوھى بۆنى خۆش، رىگى لە پىسبوونى ھەوا. سوودە ناراستەوخۆكانىش برىتىن لە بەرزكردنەوھى كوالىتى و نرخى زەويوزار و لايەنى دەروونى ھاولاتيان.

پووبەرى سەوزايى تايبەتمەندى چەندلايەنەى ھەيە و كارىگەرى گەرەى لەسەر ژيان مرؤف دروست دەكات. وەك بەرھەمھىنانى ئوكسىجىن، قەلاچۆكردى ژمارەيەك زىندەوھى زىانھىنەر لە رىگەى فىتۆنسايد، ھەلمژىنى تەنى نەتواوھ و پىسكەرى ھەوا، ھىوھركردنەوھى ژىنگە، ھاوسەنگى ئىكۆلۆجى، كىكردى ھاژەھاژە، ئاسايشى ژىنگە و پەخساندى بوار بۆ كات و ساتىكى خۆش و ھتد. دروستكردى و پەرەپىدانى پووبەرى سەوزايى وەك بنەماى پىشكەوتنى ژيان تەماشادەكرىت. چوونكە جيا لە ھاوسەنگى سروشت و كاردانەوھى ئەرىنى ژىنگەى، سىمايەكى جوانىش بە شار و شوپىنى نىشتەجىبوون دەبەخشىت.

لە ئىستا و لە سەردەمى پىشەسازىدا بابەتى پىسبوونى ژىنگە تەوھرىكى گىرنگە چوونكە راستەوخۆ يا ناراستەوخۆ دەبىتە ھۆى پەكخستنى ژيان بەتايبەتى لە شارەكاندا. لە بەرامبەردا، دروستكردى و پەرەپىدانى پووبەرى سەوزايى وەك يەككە لە گىرنگى رىكارەكانى بەرەنگارى پىسبوونى ژىنگە ھەژماردەكرىت. چوونكە سەوزايى لە لايەك تواناى ھەلمژىنى تەنە پىسەكانى ھەواى ھەيە و لە لايەكى تر ئەركى بەرھەمھىنانى ئوكسىجىن ئەنجام دەدات. گىرنگى كارىگەرى پووبەرى سەوزايى برىتتە لە ھىوھركردنەوھى پەلەى گەرمى، بەرزكردنەوھى رىژەى شى، پاككردنەوھى ھەوا و ھەلمژىنى تۆزوخۆل. ھەرچەند كارىگەرىيەكان رىژەيىن بەلام لە ئەنجامدا پىداويستىيەكى سەرەكى شارەكانە.

۱-۱. ژاوەژاۋ و پىسبوونى دەنگ

پووبەرى سەوزايى بەتايبەتى دارودرەخت لە كەمكردنەوھى ژاوەژاۋ زۆر كارىگەرە. ئەگەر بەباشى و جۆرى گونجاوى پووەك بەكارىت، تا ۴ دسىبل (Decibel) بۆى ھەيە ئاستى دەنگ كەم بكرىتەوھە كە لە شارە گەرە و ئۆتۆبانهكاندا زۆر گىرنگە. جەستەى پووەك، ئاستى فىرىكونسى سەرچاوەكانى دەنگ دادەبەزىنئىت. لىرەدا دارودرەخت زياتر لەوھى دەنگ ھەلمژن، شەپۆلەكانى پەرش و بلاوھەكەنەوھە. دارەكان خىزايى با كەم دەكەنەوھە و دەبنە ھۆى ئاراستەكردى نارىكى شەپۆلى دەنگ بەرەو گوپى مرؤف. بەم جۆرە وەك لەمپەر لە بەرامبەر پىسبوونى دەنگدا رۆل دەبينن. رووپۆشى پووەكى ژمارەيەك كەلئىن و پەناگەى بچوك بچوك لە چوارچىوھەكدا دروست دەكات كە ھۆكارن بۆ دابەزاندنى ئاستى ژاوەژاۋ و كىكردى دەنگى دەوروبەر بە رىژەيەكى بەرچاۋ.

لە خستەى (۱-۲)دا ئاستى ژاوەژاۋى چەند سەرچاوەيەكى دەنگ لە ژيانى رۆژانەى شارى نىيۆيوركى ئەمريكا باسكراوھ. كەمترىن ئاست، قسەكردى بەسرتەى مرؤفە تا دەگاتە بەرزترىن ئاست، كە دەنگى فرۆكەى جىتە.

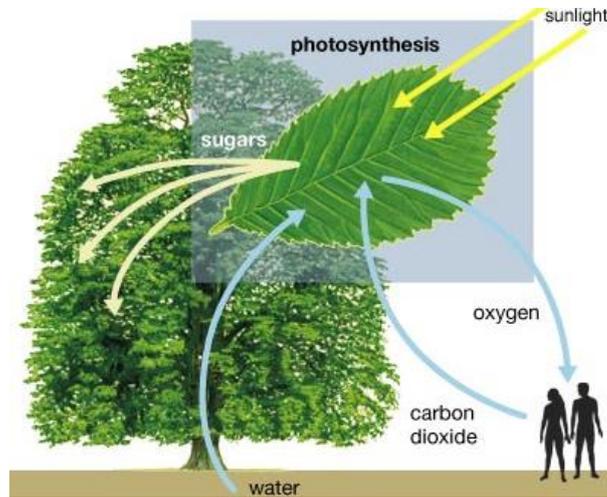
خشتەى (۱) ئاستى ژاوه ژاوى چەند سەرچاوهى دەنگ

سەرچاوهى دەنگ	ئاستى ژاوه ژاوى
قسەکردن بەسرتە	30 dB
قسەکردنى ئاسايى / پىئكەن	50 – 65 dB
گەسكى كارەبايى لە مەوداى ۳۰ مەتر	70 dB
قاپشۆر / جىلشۆر	78 dB
هاژەهاژى ترافىك (شارى مەنھەتان)	70 – 85 dB
ماتۆرسىكل	88 dB
مەكىنەى چىمەن بىرىنەوہ	85 – 90 dB
شەمەندەفەر	100 dB
ھىلتى بەردشكىن / ئۆتۆمبىلى لۆرى	110 dB
ھەورە تىرىشقە	120 dB
دەنگى بەرزىوونەوہى فرۆكەى جىت	130 dB

سەرچاوه: (New York City Department of Environmental Protection)

۱-۲. بەرھەمھىنەنى ئۆكسىجىن و ھەلمژىنى دووانە ئۆكسىدنى كاربۆن

دارودرەخت لەرىگەى كىردارى رۆشەنەپىكھاتن كە بىرىتە لە بەرھەمھىنەنى ئۆكسىجىن و ھەلمژىنى دووانە ئۆكسىدنى كاربۆن، رۆلى سەرھەكى لە باشكردنى ژىنگەدا دەبىنن. ھەرچەند كارىگەرى پووبەرى گەورەى وەك دارستان بەرچاوتەرە، بەلام لە پووبەرى بچوكىشدا گىرنگى زۆرى ھەيە. بۆ نمونە درەختى چنار بە قەبارەى سى ژور دەتوانىت دووانە ئۆكسىدنى كاربۆن پاك بكتاھوہ و لە ھەمانكاتدا بۆ پووبەرىكى (۳۰ تا ۴۰ مەترى دووجا) ئۆكسىجىن بەرھەم بىنەت.

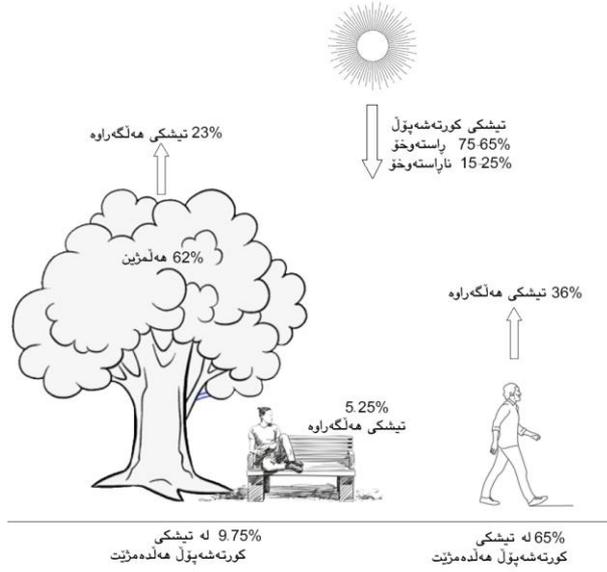

وینەى (۱) كىردارى رۆشەنەپىكھاتن: دەردانى ئۆكسىجىن و ھەلمژىنى CO₂

۱-۳. كۆنترۆلى تىشك و بەرپرچدانەوہى تىشك

پووبەرى سەوزايى، رىگىرى لە گەيشتنى تىشكى زىانبەخش و نەشیاو بۆ چاوى مەرۆف دەكات. تىشكى خۆر بەشپوہى كورتەشەپۆلى پروزە دەگاتە سەرزەوہى. پووپۆشى پووەكى ۰.۲۳٪ تىشك خۆر بۆ بەرگەھەوا ھەلدەگەرىننەتەوہ و نىكەى ۰.۶۲٪ یشى ھەلدەمژىت. تەنیا رىژەبەكى كەمى دەگاتە ژىر سىبەرى دارودرەخت. كەسك كە پاستەوخۆ تىشكى

خۆرى پېيگات، نىزىكەى ۰.۶۵٪ تىشكى كورته شه پۆلى بەردەكە وئىت (وئىنەى ۱.۳) بە لآم ئەگەر لە ژئىر سىبەرى دار بىت، نىزىكەى ۰.۵٪ بەردەكە وئىت. ئەم بابەتە لە پرووى تەندروستى پىستى مروؤفەوہ زۆر گرنگە.

وئىنەى (۲) بەراوردى رىژەى تىشكى كورته شه پۆلى لە ژئىر سىبەرى و راستەوخۆ

۱-۴. يارمەتيدانى جوولەى ترافىك

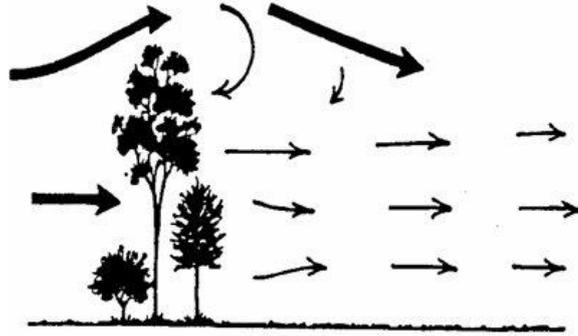
شىۋازى دانان و چاندنى دارودرەخت لە رىگا سەرەكى و لاوہ كىيەكانى شار، دەبىتتە ھۆكارىك بۆ كۆنترۆلكردنى ھاتوچۆ و جوولەى ترافىك. بۆ نمونە چاندنى دارى گونجاو لە ھەندىك شوئىنى سەرەكىدا دەبىتتە ھۆى ئاراستەكردنى رىرەوى ھاتوچۆى ئۆتۆمبىلەكان و رۆلى ھىماكانى ترافىك دەبىنئىت.

۱-۵. جوانكارى شار

جوانى و دىمەنى دلرفىنى شار پەيوەستە بە پووبەرى سەوزاىى لە دىزايىن و جورەكانى. كارىگەرى كەرستەى رەق و تەقى شار (بىنا و پىگاكان) بە ھۆى سەوزاىى كەم دەبىتتەوہ و تا رادەيەك لە سروش تىزىكى دەكاتەوہ.

۱-۶. كۆنترۆلى با

پووبەرى سەوزاىى بەتايىبەتى دارى بەرز ئەگەر بە شىۋەى گونجاو و لە پرووى پلاننىكەوہ بچىنرئىن، ئاراستە و خىراىى "با" كۆنترۆل دەكەن. ئەم شىۋازە ھەك باشكىن (Windbreak) بەناوبانگە و بە مەبەستى پاراستنى زەويوزار بەكار دئىت.

۷-۱. وینە (۲). کاریگەری داری بەرز لە سەرگۆپینی ئاراستە و خێرایى با

۷-۱. سەيرانگا

پووبەری سەوزایی، پەگەزی بنەپەتی و سەرەکی سەيرانگایە. ھاولاتیان لە کاتی پشودان و حەسانەو لە سەيرانگاگاندا، چێژ لە سەوزایی وەر دەگرن. وەك باسکرا دروستکردنی سیبەر، بەخشینی سیمایەکی جوان، ھێوەر و پاککردنەوێ ھەوا و ھتد ھۆکارن بۆ بەکارھێنانی سەوزایی لە سەيرانگاگاندا.

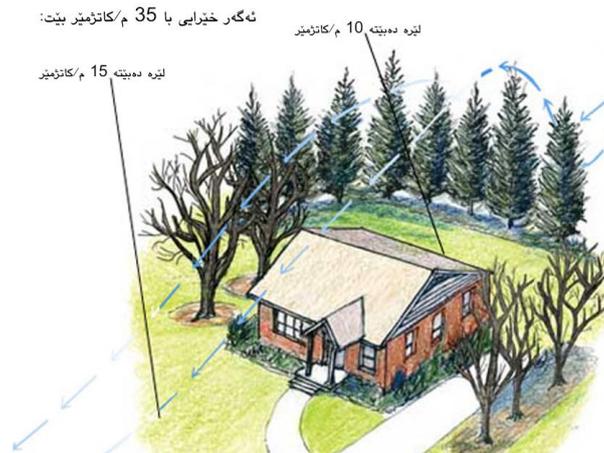
۸-۱. ئاسوودەیی دەروونی

پەنگی سەوز دەروونی مەرفەکان ھێوەر دەکاتەو. بەپێی توێژینەوێ ھەیک دەرکەوتووێ کە کاریگەری ئەرینی سەوزایی دەبیتە ھۆی پەواندنەوێ دڵپراوکیی نەخۆشەکان و ماوێ تیماریان کەم دەکاتەو. ئەنجامی توێژینەوێ کە باس لەوێ دەکات کە بوونی سەوزایی بە رێژە ۸٪ دەبیتە ھۆی کەمکردنەوێ ماوێ چاکبوونەوێ کە ھەلبەت ئەنجامی ئابووریشی ھەیە.

۹-۱. گلدانەوێ وزە

چاندنی گونجایی دارەکان کاریگەری بەرچاوی لەسەر رێژە بەکارھێنانی وزە لە بیناگاندا ھەیە. چاندنی دار تێچووی گەرم یا فینکردنی بیناگان کەم دەکاتەو بەو پێیە کە رێژە ۹٪ی گەرمای خۆر لە ھاویندا ھەلدەمژن و دەبنە ھۆی فینک بوونەوێ بیناگان. لە ئەمریکا لەرێگە چاندنی دار لە شوینی گونجاو، سالانە چەندین میلیۆن دۆلار پارە دەگەرینەو. ئەگەر سیبەری دارەکان بەکاربیت، ئەم رێژە بەرزتر دەبیتەو.

چاندنی دار لە و ناوچانە پەشەبا بە بەردەوامی ھەلدەکات دەتوانیت سوودبەخش بیت و لە ھەمان کاتدا گەرمای ناو خانووبەرەکان پیاڕیزیت. بەپێی شیواز و چری دارەکان، تێچووی گەرمکردنی بینا بە رێژە ۴ تا ۲۲٪ کەم دەبیتەو.

وینهی (۴) کاریگه‌ری دار له که مکردنه‌وهی خیرایی با

۱۰-۱. کونترولی لافاو

ٹاوی ریکرده و لافاو، بابه‌تی سه‌ره‌کی ئیداره‌دانی ژینگه‌ی ده‌روبه‌ری شاره‌کانه و گرنگی ئابووری هه‌یه. گه‌وره‌بوونی شاره‌کان و زیادبوونی رووبه‌ری شه‌قام و سه‌ریانی بیناکان، له کاتی باراندا، قه‌باره‌ی ٹاوی ریکرده به‌رزده‌کاته‌وه. ئەم ٹاوه ئاراسته‌ی ده‌ره‌وه‌ی شار ده‌کریت. لیره‌دا رووبه‌ری سه‌وزایی کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئەگه‌ری لافاو و که‌مکردنه‌وه‌ی زیانه‌کانی ده‌بیته. دارودره‌خت له کاتی باراندا، ده‌بنه‌هۆی که‌مکردنه‌وه‌ی خیرایی جووله و ریگردنی ٹاوی باران. دارستان به‌ریژه‌ی سی‌جار خیرایی لافاو که‌م ده‌کاته‌وه.